

ВЛАДАН Д. ВИДИЦКИ*
Филозофски факултет
Нови Сад

УДК 316.334.2:330.342
Монографска студија
Примљен: 05.01.2016
Одобрен: 28.01.2016
Страна: 383-394

КОРЕНИ ЕКОНОМСКЕ СОЦИОЛОГИЈЕ: ДОПРИНОСИ КЛАСИЧНЕ И НЕОКЛАСИЧНЕ ПОЛИТИЧКЕ ЕКОНОМИЈЕ

Сажетак: Предмет овог рада представља покушај реконструкције прве фазе историјског развоја економске социологије. Анализира се период од 1800. до 1890. године, односно тзв. преткласични период економске социологије. Рад прати идеје о проучавању економских појава од тренутка издвајања политичке економије као науке, па све до настанка неокласичне политичке економије, због тога што је тада постојао потенцијал за развојем једне шире друштвене науке која би проучавала економску сферу. Посебна пажња посвећена је друштвеном и интелектуалном контексту који је у великој мери имао утицаја на обликовање ове дисциплине. Указивање на зачетке економске социологије врло је важно због разумевања њеног каснијег развоја у класичном (социолошком) периоду.

Кључне речи: економска социологија, класична политичка економија, неокласична политичка економија, историјски развој, немачка историјска школа

Први теоријски доприноси економској социологији вероватно су настали са појавом првих филозофских разматрања економског живота људи. Јозеф Шумпетер (Joseph Schumpeter) у *Историји економске анализе* (Šumpeter, 1975) као почетну тачку за своју реконструкцију узима Аристотела и доприносе античке филозофије. Неки други аутори, попут Ричарда Сведберга (Richard Swedberg), сматрају да нема потребе да се иде толико далеко у историју социјалне мисли, те да први озбиљнији теоријски доприноси овој дисциплини датирају из 18. и 19. века, у делима Монтескјеа (Montesquieu), Токвила (Тоцџуевилле) и Маркса (Marx) (Swedberg, 2009; Swedberg and Smelser, 2005).

Чињеница да се теоријски доприноси економској социологији могу пронаћи и пре настанка социологије, не представља неку посебну карактеристику ове дисциплине. Готово све врсте социолошких појава, па самим тим и еконо-

* vladan.vidicki@gmail.com

мија, анализирани су од стране других наука, пре него се социологија позабавила њима. Међутим, економска социологија се издваја по томе што је можда једина социолошка дисциплина чији је процес појмовне разраде и предметно одређења започет и пре настанка саме социологије. Овај подухват учињен је у периоду који се може означити као преткласични период економске социологије, од стране економиста класичне и неокласичне политичке економије, који су директно или индиректно писали о потреби за овом дисциплином.

Мисао о друштвеној економији у традицији класичне политичке економије

За схватање настанка економске социологије у традицији политичке економије, потребно је направити кратак осврт на историју проучавања економских појава. Иако је мисао о економији започела са учењем античких филозофа Ксанофана, Платона и Аристотела, и настављена у делима средњовековних схоластика, попут Томе Аквинског, као наука, економија је настала релативно касно, крајем 17. и почетком 18. века. Као основни разлог овог „закасне-лог” развоја, обично се наводи чињеница да је тек у том периоду економија постепено почела да се издваја као аутономно подручје друштвене стварности, које се до тада није могло одвојити од других друштвених институција, пре свега религијских и политичких.

У примитивним и архаичким економијама све економске активности биле су укоренење у системима некономских институција, што значи да су стварање и размена добара организовани на основу принципа реципроцитета и редистрибуције (Polanyi et al., 1957). Из тог разлога, да би се разумела економија примитивних друштава било је важно узети у обзир сложену мрежу реципрочних друштвених „обавеза”, које су повезивале чланове друштва и које су утицале на њихово понашање. Поред примитивних друштава, принцип реципроцитета и редистрибуције треба узети у обзир и приликом разумевања економије феудализма у Европи, која је такође била базирана на сложеној мрежи односа између монарха и земљопоседника, као и између земљопоседника и феудалаца (Polanyi et al., 1957). У оба случаја, разлози за размену стечених добара нису се темељили на односима понуде и тражње, већ су произлазили и били су руковођени друштвеним и политичким нормама.

Ово представља једно од могућих одговора на питање зашто економија као наука није постојала пре 18. века. Економске појаве проучавале су се у контексту других, претежно друштвених и политичких појава, као што је то случај са Токвиловом теоријом која нуди значајне анализе економских активности, иако оне не чине основни предмет интересовања овог теоретичара.¹ Тек

¹ Поред тога што се сматра за некога ко је понудио велике доприносе политичкој теорији, Токвила је Рејмон Арон (Raymond Aron) сматрао социологом и пре настанка социологије, сврставајући га заједно са Монтескјеом у тзв. „француску школу политичке социологије” (Aron, 1998). Ричард Сведберг иде још даље, када тврди да се о Монтескјеу и Токвилу може говорити као о првим теоријским претечама економске социологије. Сведберг наводи како у делу *О духу закона*, Мон-

од 1700-те године, економско понашање и економске активности полако постају „видљиви” делови друштвене стварности, посебно у западним земљама, и тада долази до две кључне промене у проучавању економије: (1) оно постепено почиње да се издваја од проучавања религије и политике; и (2) проучавање економских појава све више добија позитивистичку оријентацију (Trigilia, 2002).

У овом периоду долази до појаве политичке економије, пре свега у радовима меркантилистичких економиста. Они су први проширили подручје проучавања економских појава, узимајући у обзир поред приватне и јавну сферу. Појам политичка економија користили су како би нагласили две ствари: (1) тесну везу између економије и националне државе; и (2) став да је проучавање економских појава неодвојиво од разматрања економске политике (Trigilia, 2002). Након њих, термин политичка економија преузео је Адам Смит (Adam Smith) и употребљавао га је у делу *Богатство народа* (Smit, 1998), чија се година издања обично наводи као почетак класичне политичке економије.

Први трагови економске социологије могу се пронаћи управо у радовима раних економиста класичне школе политичке економије. Реч је, пре свега, о припадницима ове школе, који су стварајући политичку економију као науку, у одређеној мери „припремили терен” за конституисање економске социологије као посебне дисциплине (Trigilia, 2002). Због још увек неодређеног домена нове друштвене науке, рани економисти своје анализе нису ограничавали само на економску теорију (Šumpeter, 2012), већ су се у највећем броју случајева бавили и некономском, друштвеном сфером у којој економија функционише. У складу са тим, они су покушавали да одреде везу између друштва и економије, као и науку која би те проблеме требала да проучава. Иако су мишљења била различита, интересантно је да се одређени број њих сложио у томе да је потребан један шири приступ (или наука) за проучавање економске сфере (привреде).

Први међу класичарима, Адам Смит, је у *Богатству народа* (Smit, 1998) поред чисте економије, односно теорије тржишта, понудио и анализу „друштвених поставки економског живота” и на тај начин своје економске анализе сместио у шири друштвени контекст. Он је покушао да изгради један свеобухватан приступ који укључује филозофске, психолошке, друштвене и економ-

тескје разматра улогу трговине и врши компарацију различитих економских појава у републикама, монархијама и деспотијама, што представља пионирски подухват на овом пољу. Са друге стране, Токвил у *Демократији у Америци* анализира економску културу расправљајући о вредновању рада, радној етици, појединачном интересу, ставу према стицању профита, потрошњи, преузимању ризика, стварању елите и др. (види Swedberg, 2009). После првог тома *Демократије*, Токвил пише *Сећања на сиромаштво* (Tocqueville, 1997) која додатно појашњавају његово схватање односа друштва и економије. У овом делу он разматра разлоге појаве сиромаштва или пауперизма, као и начине његовог ублажавања посредством „милосрђа” или социјалне помоћи. Последње Токвилово дело које би вредело анализирати из угла његових доприноса економској социологији јесте студија *Стари режим и револуција* (Tocqueville, 2008), у којем он анализира опорезивање и продају „положаја” као једине начине остваривања дохода у том периоду. Поред овога, интересантна је његова анализа физиократа (Kettlea, Tirgoa и др.) која се такође може пронаћи у овом делу.

ске елементе, а уз то своје претпоставке је базирао на економској историји и постојећој пракси. Смит је био свестан утицаја који друштвене навике и обичаји могу да имају на економско понашање и због тога је велики део његовог рада посвећен анализи понашања у претходним друштвено-економским системима, које је увек доводио у везу са владајућим културним обрасцима претходних друштава (Голубовић и др., 2011). У складу са тим, економске актере посматрао је као субјекте који интерпретирају ситуацију у којој се налазе и који спроводе своје интересе у складу са постојећим нормама понашања, које су под утицајем ширег друштвеног контекста. Поред овога, Шумпетер тврди се може говорити о „економској социологији Адама Смита” и због тога што Смит несумњиво анализира „друштвени оквир привредног тока догађаја” говорећи о подели рада, пореклу приватног власништва над земљом, растућој контроли над природом, економској слободи и правној сигурности (Šumpeter, 2012: 70f). На основу свега наведеног, јасно је да Смит имплицира важност неекономског домена у проучавању чисто економских појава, због чега се могу разумети његове идеје о потреби за једном широм друштвеном или политичком науком, чији би (политичка) економија требала да буде део (Zafirovski, 2013).

Следећи њега, француски економиста, Жан Баптиста Сеј (Jean-Baptiste Say) развија идеју о друштвеној или политичкој науци, коју је замислио као „општу науку о организацији друштава”, која би, баш као код Смита, инкорпорирала политичку економију као своју субдисциплину (Zafirovski, 2013). Међутим, за разлику од Смита, Сеј критикује употребу термина политичка економија за исту - „[п]роучавање природе и функција различитих делова друштвеног тела . . . створило је скуп идеја, науку којој је дато име *политичка економија*, али коју је боље назвати *друштвеном економијом*” (Say наведено према Forget, 2002: 6 курзив у оригиналу). Његов приговор постаје јаснији, уколико се узме у обзир да је као предмет политичке економије он одредио „економију *друштва*”, односно проучавање стварања, расподеле и потрошње богатства које задовољава „потребе *друштва*”. Како „организација друштава” укључује у себе и „економију друштава”, долази се до закључка да је Сеј сматрао да економија може да постоји и да функционише једино унутар друштва (Zafirovski, 2013; Forget, 2002). Другим речима, економски актери, акције и интереси припадају „друштвеном телу” и само унутар њега могу да постоје, а оно је предмет шире друштвене науке.

Смитове и Сејове идеје, под снажним утицајем Контове (Comte) теорије и метода (Конт, 1989), даље је наставио да развија Џон Стјуарт Мил (John Stuart Mill). Према појединим изворима, када је започео своје *Принципе политичке економије* (Mill, 2004), Мил је имао намеру да напише чисту, односно апстрактну економску теорију. Политичку економију он је дефинисао као „суштински апстрактну науку, чији метод је *a priori* метод, што подразумева резонување на бази датих претпоставки” (Голубовић и др., 2011: 279 курзив у оригиналу). Његова идеја о *homo economicus* као о појединцу који се руководи сопственим интересом и који настоји да повећа своје богатство, представља једну такву претпоставку. Међутим, под утицајем Конта он напушта ову идеју

и проширује домен (политичке) економије (Bladen, 1941). Своје гледиште модификује тако што политичку економију почиње да посматра као апроксимативну науку, чији резултати и закључци морају да се коригују узимајући у обзир и неекономске факторе, као и сазнања из других друштвених наука (Голубовић и др., 2011). Мил, заправо, развија идеју о „науци друштвене економије” која треба да проучава „законе друштва”, „законе људске природе”, „понашање човека у друштву” и „природну историју друштва” (Zafirovski, 2013).² Њена важна грана била би политичка економија, коју дефинише као проучавање „стицања и потрошње богатства” (Mill, 2000).³ Дакле, Мил попут Сеја јасно разликује различите нивое научне анализе друштва – најопштији и разумевајући ниво, који покрива социологија или „друштвена економија”, и специфичан и ограничен ниво (политичке) економије.⁴

Идеје о „друштвеној економији” Смита, Сеја и Мила представљале су добар импулс за развој економске социологије као дисциплине. Међутим, повољан почетни старт није искориштен и у нешто каснијем периоду класичне политичке економије, постало је јасно да се идеје о „друштвеној економији” постепено урушавају. Ово се десило већ са радовима Томаса Малтуса (Thomas Malthus) и Дејвида Рикарда (David Ricardo), који политичку економију постепено лишавају историјске и друштвене компоненте. Кључна разлика између Малтуса и Рикарда и њихових претходника била је методолошке природе. Наиме, за разлику од Смита, Малтус и Рикардо су на економске актере гледали као на рационалне појединце који врше калкулацију, а све у циљу максимизације сопствених интереса који су дефинисани друштвеном класом којој припадају. Другим речима, они су сматрали да економско понашање може да се објасни помоћу генерализација о одређеним друштвеним класама, а у складу са тим и помоћу објашњења начина на који се врши дистрибуција богатства међу њима. На тај начин, економско истраживање могло је да се ограничи на поједине варијабле и није више морало да узима у обзир институционални оквир друштва (Triglia, 2002).

Дакле, већ у другом периоду класичне школе економије, мисао о друштвеној економији полако се напушта. Тада долази до првог прекида у развоју дисциплине економске социологије, који је истински био започет идејама Смита, Сеја и Мила. Највећи допринос ове традиције економској социологији, огледа се у идентификовању потребе за једним ширим (друштвеним) приступом у изучавању економских појава. Међутим, када је реч о теоријским доприносима, рани економисти нису имали много тога да понуде овој дисциплини и нису успели да је развију на начин на који ће то учинити социолози. За ова-

² На овом месту се види како Мил „науку друштвене економије”, замишља на готово исти начин као и Конт „науку о друштву”, односно социологију.

³ Овде је такође уз Сеја, очигледан утицај Конта јер је у Контовом систему економија посматрана као део социологије. Поред овога, Мил преузима његову идеју о друштвеној статистици и друштвеној динамици и уводи је у политичку економију, говорећи о „економској статистици”, и „економској динамици”, (Zafirovski, 2013).

⁴ Правећи ову разлику Мил антиципира идеје, неокласичног економисте, Леона Валраса о којем ће бити речи касније.

кав исход Шумпетер највише криви негативан утицај филозофије утилитаризма – „[ш]то се тиче економске социологије, утилитаризам се може описати само као потпун промашај, јер је његова рационалистичка концепција индивидуалног понашања и друштвених институција очигледно и корјенито погрешна” (Šumpeter, 1975: 341). Претпоставке класичара о државној (не)интервенцији и слободној конкуренцији, учиниле су да улогу економских институција класичари схвате здраво за готово, изузев Мила који једини институционалне норме повезује са дистрибуцијом богатства у друштву и тиме антиципира идеје Карла Маркса. Поред овога, иако су истицали важност друштвених класа и класне структуре за економску анализу, класичарима се може замерити и то што нису успели да развију социолошку категорију класе, а самим тим и анализу њиховог утицаја на економију (Swedberg, 1991). Шумпетер наводи како су класичари „напросто претворили, с малим модификацијама, социјалне групације које су опћепознате у категорије економске анализе” и на тај начин нису учинили никакав аналитички напор да развију категорију класе у социолошком смислу. Према његовом мишљењу они:

„нису поступали на логичан начин, тј. нису изградили теорију друштвених класа, укључили је у своју економску социологију, а затим конструирали економске категорије . . . тај поступак би захтијевао свијест о садржаним проблемима од којих су они били јако удаљени” (Šumpeter, 1975: 456-7).

Ипак, чињеница да су рани економисти политичку економију посматрали као јединствену и универзалну друштвену науку, која поред економске обухвата и некономску сферу, доказује да су они учинили први корак у размишљању о економској социологији. На наведене теоријске недостатке покушаће да укажу припадници немачке историјске школе економије и Карл Маркс, који су упутили оштре критике на рачун ове традиције.

Критика класичне политичке економије: немачка историјска школа и Карл Маркс

Неопходност анализе друштвене димензије економских појава, наметнуле су последице које је са собом носио развој капитализма. Неједнак економски развој држава и ширења тржишта, уз трансформацију пољопривреде и пораста радничке класе и њихових лоших радних и животних услова, указали су на потребу да се изнова повежу економија и друштво. Класичним економистима замерало се то што нису успевали да објасне конкретне појаве, као и да укажу на могућа решења постојећих друштвених проблема. Уз то, тренд избацивања друштвеног и историјског из економске анализе, започет радовима Рикарда и Малтуса, довео је до критике класичне политичке економије из два правца (Trigilia, 2002). Прва критика је дошла од стране економиста немачке историјске школе, који су се фокусирали на проблем неједнаког економског развоја међу државама, као и на проналажење начина за његово превладавање. Друга критика дошла је из њихових редова, од стране Карла Маркса, који је посебну пажњу посветио односу између друштвених класа и капиталистичког развоја.

За разумевање критике упућене од стране економиста немачке историјске школе, потребно је у обзир узети друштвени контекст Немачке у првим деценијама 1800. године. Наиме, Немачка је била политички фрагментисана држава, а до њеног уједињења доћи ће тек 1866. године. Поред тога, економски развој на простору ове државе није текао оном брзином као што се то дешавало у Британији и Француској. Због тога су немачки економисти били мотивисани да истраже разлоге због којих долази до неједнаког економског развоја међу различитим државама. Они су сматрали како класичари својим апстрактним теоријама и коришћењем аналитичко-дедуктивног закључивања нису успели да објасне конкретне друштвене појаве. Насупрот њима, немачки економисти попут Вилхелма Рошера (Wilhelm Roscher), Карла Книса (Karl Knies) и Бруна Хилдебранда (Bruno Hildebrand) су заговарали употребу историјског метода и историјских истраживања, који би били у стању да објасне на који начин културни, друштвени и политички чиниоци у интеракцији са економским варијаблама доводе до специфичних облика економске организације. Другим речима, они су трагању за законима функционисања економије, као основном задатку политичке економије, супротставили потребу за потпуним описом „живе стварности”, као и за анализом институција у историјској перспективи (Trigilia, 2002).⁵

Када је реч о Карлу Марксу и његовој критици класичне политичке економије, потребно је пре свега истаћи да је реч о теоретичару који је понудио веома важне теоријске доприносе дисциплини економске социологије, о чему сведочи и Сведбергов став да он представља једног од првих теоријских претеча економске социологије (Swedberg, 2006), као и чињеница да га је Шумпетер, као друштвеног теоретичара, сврстао међу *Десет великих економиста* (Schumpeter, 2003).⁶ Реч је о његовим анализама рада, производње, производних и класних односа и капиталистичког система уопште, које данас представљају већ добро познате и признате доприносе социолошком проучавању економије. Такође, оне доста говоре и о његовом виђењу начина на који економски живот треба да се проучава и због тога их је потребно у овом раду до одређене мере поменути.⁷

Као што је претходно напоменуто, Маркс је, поред немачких историста, упутио критику на рачун (класичне) политичке економије и њених теоретичара. Он, на првом месту, критикује класичаре због тога што нису приметили конфликт између капиталиста и радника, који је карактеристичан за капиталистичку економију. Смит је писао о економском развоју на хармоничан

⁵ Оваква алтернатива британској политичкој економији отвориће простор за један од најуспешнијих покушаја развоја економске социологије у класичном (социолошком) периоду од стране Макса Вебера (Max Weber).

⁶ Реч је о Шумпетеровој књизи *Десет великих економиста: од Маркса до Кејнса* (Schumpeter, 1997) међу које он убраја: Маркса, Валраса, Менгера (Menger), Парета (Pareto), Бем-Баверка (Böhm-Bawerk), Таусинга (Taussing), Фишера (Fisher), Мишела (Mitchell) и Кејнса (Keynes).

⁷ Намера аутора није да објашњава теоријске доприносе Маркса економској социологији. На овом месту основни циљ јесте схватање Марксовог виђења начина проучавања економије, а његови теоријски доприноси ће се помињати само у сврху појашњења његових ставова у вези тога.

начин, тврдећи да капиталистичка економија у условима слободног тржишта и конкуренције води повећању укупног богатства, као и сарадњи међу друштвеним класама (Trigilia, 2002). Супротно овоме, Маркс је сматрао да капитализам нужно води ка све већој поларизацији међу друштвеним класама, као и ка интензификацији сукоба међу њима, која доводи до револуције и преласка на нов начин производње и на социјализам (Маркс, 1956). Дакле, Маркс је попут Малтуса (Malthus, 1998) и Рикарда (нпр. Ricardo, 2001) имао песимистичан поглед на будућност капитализма, само што према његовом мишљењу није проблем био у одређеној „граници“ економског развоја, већ у природи капитализма која је сама по себи деструктивна.

Поред овога, он је сматрао и како класичари у својим анализама греше јер полазе од „издвојеног појединца“ и да уместо тога треба узети у обзир чињеницу да је човек увек повезан са другим људима.⁸ Због тога он категорије попут рада и интереса, за разлику од осталих класичара, не посматра на индивидуалном нивоу, већ тврди да је рад по природи друштвен, а да је најважнији интерес колективни, односно класни интерес (Swedberg, 2006). На пример, Марксу је тотално неприхватљива Смитова идеја да се индивидуални интереси на неки начин повезују и да унапређују општи друштвени интерес. Напротив, како ће са Енгелсом (Engels) у *Манифесту комунистичке партије* написати „Историја сваког досадашњег друштва јесте историја класних борби“ (Маркс и Енгелс, 1979), која је исписана „словима крви и ватре”.⁹

Препознавање важности материјалног интереса, као и спремности људи да се за њих боре, представља значајну карактеристику Марксовог приступа. На основу тога, он је могао да објасни и покаже како се људи са сличним економским интересима удружују и како се заједнички боре за њихово остваривање. Пошто је „повезао појам класе с економском структуром” (Swedberg, 2006:10) у својој теорији лако се кретао од микро (појединца) ка макро нивоу капиталистичког друштва. Због свега тога, Маркс је на одређен начин „попунио рупе” класичара, градећи теорију друштва кроз економију, понудио је социолошки концепт класе, као и поглед на друштвене, а не издвојене појединце. Међутим, његова опчињеност економијом довела је до тога да он подцени утицај неких других неекономских институција и интереса на економски живот (Trigilia, 2002). Поред овога, претварање друштвене анализе у филозофију историје није прихватљив за модерну економску социологију, те због тога Сведберг оцењује Марксове радове ипак као „подоста далеке” од ове дисциплине (Swedberg, 2006: 11).

Покушај Маркса, заједно са покушајем економиста немачке историјске школе да врате неекономски, пре свега институционални домен, у економску анализу показаће се као неуспешан. Шта више, теоријска непрецизност и историјски опис појава довешће до све већих тенденција за избацивањем друш-

⁸ Због тога је Маркс на појединим местима користио израз „друштвени појединац” како би указао на ово.

⁹ Дакле, за разлику од Смита Маркс сматра да је најважнији класни интерес, а да општи друштвени интерес не постоји.

твеног и историјског из економске анализе, ради изградње што егзактније економске науке. Ово ће се у потпуности остварити у наредном, неокласичном периоду политичке економије, који је због тога веома неповољан по даљи развој економске социологије.

Настанак неокласичне политичке економије

Након маргиналистичке револуције и настанка неокласичне или маргиналистичке школе економије, ништа се значајно по питању даљег развоја економске социологије није догодило. Све је остало исто, с тим што су економију маргиналисти одвели и даље од друштва, фокусирајући се на појединца и на појединачни интерес.¹⁰ Удаљавање од идеја класичара, у маргиналистичком периоду, имало је по економску теорију три последице: (1) предност је дата динамичкој, а не статичкој анализи; (2) приступ је био нормативан и дедуктиван, а не дескриптиван и интерпретативан; и (3) институционалне варијабле су биле искључене из анализе (Trigilia, 2002).

За разлику од класичара, маргиналисти се нису фокусирали на економски развој, већ су своју пажњу усмерили на проблем ефикасне алокације ресурса. Немачка историјска школа економије и Карл Маркс су критиковали класичаре, због тога што су сматрали да они нису своје економске анализе сместили у просторни и временски оквир, а ту критику маргиналисти су у потпуности игнорисали. Они нису тежили да опишу и објасне историјски оквир економске организације, већ су се пре фокусирали на истраживање услова под којим долази до најефикасније алокације ресурса. Економија се тада позиционира као наука о избору, које чини актер који тежи да максимизира сопствене интересе на тржишту, које му ограничава ту акцију (Parsons, 1935). Другим речима, економија као наука требала је да укаже на то који ће начин алокације ресурса бити најефикаснији, под претпоставком да се актери понашају на одређен начин и да поштују „правила игре” (Trigilia, 2002). Јединица анализе постао је изоловани појединац, који је постављао сопствене циљеве независно од других и који је покушавао да увећа своје ресурсе, у условима конкуренције. Због тога, маргиналисти изостављају анализу институција у економији, а последице коју је то оставило по економску социологију најбоље описује Шумпетер:

[И]нституционални оквири [су] остали практично недирнути, што ће рећи да је [економска социологија] остала у облику који су јој дали енглески „класици”, а нарочито J. S. Mill. Нације су и даље биле безличне гомиле појединаца. Друштвене класе нису биле живе и борбене јединице, већ само пуке етикете придодане

¹⁰ Због тога су их марксисти критиковали за психологизовање економије. Теоретичари марксизма су сматрали како су маргиналисти у потпуности погрешили проблем економије, те да су анализу објективних чињеница друштвеног процеса производње као прави предмет ове науке, заменили „другоразредним,” проблемима психолошких реакција или субјективних ставова појединаца (Šumpeter, 1975). Више о доприносу неокласичних економиста избацавању друштвеног и историјског из економске анализе види Голубовић и др., 2011.

економским функцијама (или функционалним категоријама). Ни сами појединци нису били живи борци: они су и даље били пуке вјешалице на које су се вјешале поставке економске логике. А будући да се повећавала строгост приказивања, те су вјешалице биле чак и видљивије него у радовима претходног раздобља (Šumprter, 1975: 742-3).

Међутим, баш у овом периоду, догодила се једна значајна ствар. Заговорник чисте економије, Вилијам Џевонс (William Jevons), први пут у историји социјалне мисли употребио је термин „економска социологија”, дефинишући је као науку о еволуцији друштвених односа у контексту њихових ефеката на економију, а посебно на тржиште (Zafirovski, 2013).¹¹ Он је сматрао како би она као економска дисциплина могла да „спасе” чисту економију од сопствене конфузије и да ову науку доведе у ред. Џевонсов следбеник, Филип Викстид (Philip Wicksteed), радикализовао је његове ставове сматрајући да „[е]кономија мора да буде слушкиња социологији” (Wicksteed, 1914: 12).

Поред ова два теоретичара, вредан помена је и Леон Валрас (Leon Walras) који међу маргиналистима једини износи експлицитну концепцију економске социологије. Наиме, Валрас сматра да „чиста економија” треба да представља „теорију друштвеног богатства”, „примењена економија” теорију о његовом стварању, док би „друштвена економија” представљала теорију о његовој расподели. У том контексту, може се разумети и његово разликовање „тржишно-економских” од „друштвених закона”. „Тржишно-економски” или закони који управљају економским односима између људи јесу материјална корист или интерес, док су „закони друштва” опште добро или правда (Zafirovski, 2013). На основу тога може се закључити да „расподелу друштвеног богатства” ставља у домен економске социологије, јер она познаје добро „друштвене законе”, односно обрнуто када је реч о чистој економији.

Након Џевонса, Викстиде и Валраса, маргиналистички период више није имао шта да понуди економској социологији. Међутим, баш тада долази до наглог развоја социологије која ће покушати да преузме замисли о економској социологији и да их развије на начин на који то нису учинили економисти.

Литература:

1. Bladen, V. W. (1941). Mill to Marshall: The Conversion of the Economists. *The Journal of Economic History* 1: 17-29.
2. Forget, E. F. (2002). *The Social Economics of Jean-Baptiste Say: Markets and Virtue*. London: Routledge.
3. Golubović, N., Golubović S. i S. Marinković (2011). Uticaj marginalizma na izvlačenje društvenog i istorijskog iz ekonomske analize. *Sociologija* 53 (3): 275-296.
4. Kont, O. (1989). *Kurs pozitivne filozofije*. Nikšić: Univerzitetska riječ i Centar za istraživačku djelatnost RK SSO Crne Gore.

¹¹ Џевонсова замисао економске социологије представља оно што ће се касније назвати „економском социологијом тржишта”.

5. Malthus, T. (1998). *An Essay on the Principle of Population*. Electronic Scholarly Publishing Project. Link: <http://www.esp.org/books/malthus/population/malthus.pdf>
6. Marks, K. (1956). *Prilog kritici političke ekonomije*. Beograd: Kultura.
7. Marks, K. i F. Engels (1979). *Manifest komunističke partije*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.
8. Mill, J. S. (1866). *Auguste Comte and Positivism*. London: N. Trübner.
9. Mill, J. S. (2000). *Essays on Some Unsettled Questions of Political Economy*. Kitchener: Batoche Books.
10. Mill, J. S. (2004). *Principles of Political Economy (Abridged): With Some of Their Applications to Social Philosophy*. Indianapolis: Hackett Publishing.
11. Parsons, T. (1935). Sociological Elements in Economic Thought. *The Quarterly Journal of Economics* 49 (3): 414-453.
12. Polanyi, K., Arensberg, C. M. and H. W. Pearson (eds.). (1957). *Trade and Market in the Early Empires: Economies in History and Theory*. Glencoe: The Free Press.
13. Raymond, A. (1998). *Main Currents in Sociological Thought: Montesquieu, Comte, Marx, de Tocqueville, Sociologists and the Revolution of 1848*. New Brunswick: Transaction Publishers.
14. Ricardo, D. (2001). *On the Principles of Political Economy, and Taxation*. London: J. Murray.
15. Schumpeter, J. (1997). *Ten Great Economists: From Marx to Keynes*. London: Routledge.
16. Schumpeter, J. (2003). *Capitalism, Socialism and Democracy*. London and New York: Routledge.
17. Smit, A. (1998). *Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda*. Novi Sad: Global Book.
18. Swedberg, R. (2006). *Načela ekonomske sociologije*. Zagreb: Mate.
19. Swedberg, R. (2009). *Tocqueville's Political Economy*. Princeton: Princeton University Press.
20. Swedberg, R. and N. J. Smelser (2005). *The Handbook of Economic Sociology*. New York: Russell Sage Foundation.
21. Šumpeter, J. (2012). *Teorija privrednog ciklusa: istraživanje profita, kapitala, kamate i poslovnog ciklusa*. Beograd: Službeni glasnik.
22. Šumpeter, J. A. (1975). *Povijest ekonomske analize*. Zagreb: Informator.
23. Tocqueville, A. de (1997). *Memoir on Pauperism*. London: Civitas.
24. Tocqueville, A. de (2008) *The Ancien Régime and the French Revolution*. London: Penguin Books.
25. Trigilia, C. (2002). *Economic Sociology - State, Market, and Society in Modern Capitalism*. Blackwell Publishers.
26. Wicksteed, P. H. (1914). The Scope and Method of Political Economy. *Economic Journal* 24: 1-23.
27. Zafirovski, M. (2013). Sociological Dimensions in Classical/Neoclassical Economics: Conceptions of Social Economics and Economic Sociology. *Social Science Information* 0 (0): 1-43.

ROOTS OF ECONOMIC SOCIOLOGY: CONTRIBUTIONS OF CLASSICAL AND NEOCLASSICAL POLITICAL ECONOMY

Summary: The paper represents an attempt to reconstruct the first phase of the historical development of economic sociology. It analyzes the period from 1800 to 1890, the so called preclassical period of economic sociology. The paper traces the ideas of investigation of economic phenomena from the time when political economy was first established as a science to the emergence of neoclassical political economy because this is when the potential arose for the development of a broader social science which would study the economic sphere. Special attention was paid to the social and intellectual context, which greatly affected the formation of the discipline. It is rather important to point to the beginnings of economic sociology in order to understand its subsequent development in the classical (sociological) period.

Key words: economic sociology, classical political economy, neoclassical political economy, historical development, the German Historical School